

Alte Drucke

**MATTHÆI || GALENI, S. T. || DOCTORIS, ET || APVD
DVACENSES || CANCELLARII, || COMMENTARIVS || In D.
PAVLI ad Hebræos || Epistolam. || Vnà cum eiusdem ...**

Galen, Matthaeus van

Lovanii, 1599

Caput Primum.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150590

CONVERSIO

A SYRO, ET ENARRATIO
EPISTOLAE AD HEBRAEOS
B. PAVLI APOSTOLI, EX
praelectionibus M. Galeni confecta studio, atque opera
Andrae Crocquetij, Benedictini, Duacenatis. S. TH.
Doctoris, &c.

EPISTOLA, QVAE AD HEBRAEOS.

Caput Primum.

Vesperis, & mane natalis domini.

ISVM est hanc inscriptionem non omittere; ut norimus huius capituli maximam partem (quod est instar indicis germane intelligentiae) natalitiorum Christi die prelegi in Syrorum ecclesijs; & ne quis temerarius (caluiniana impietate sectiones epistolarum, & euangeliorum tanta vetustatis insigni decoratas irrideat.

Conuersio à Syro.

Latin. vulg.

In omnibus instrumentis, & omnibus partibus locutus est Deus cum patribus nostris per prophetas ab initio; & in istis diebus posteris

Multiſariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.

Novissimis quaedam legunt syro fonti congruentius,

D

locu-

locutus est nobiscum per filium suum.

Si huius interpretationis ratio quadam reddenda sit, priusquam de sententia disputemus, vox Instrumenti commodius explicare visa est, quod agitur, quàm modi, cuius significatum latissime patens, ambiguam quoque generat intelligentiam. Illud ledius, quod græcus interpres commutavit ordinem. Iuvat magis Beze damnare proterviam, detorquentis græcam dictionem *τοτε περὸς* ad significandam temporum vicissitudinem; quasi dictum esset subinde, multis vicibus ac per intervalla. Notandum insuper innotuit, quod nos instrumentū vertimus, quāvis genuinè vasa significet, ut vasa mortis, quibus homo interficitur, interdū quoque partium habere significationem: hoc tamē loco visum est hanc alteram accipere, ne bis idē dixisse videatur apostolus, cū vox sequēs damon proprie partes designet. Licuisset etiam pro partibus sectiones dicere: quia vox ea signat partes resēctas à corpore. Nunc ad rem ipsam.

Omnibus instrumentis *πολυτρόπος*, multis modis. Scripturæ subinde cōmutant (omnes) ac (multos) unde mirum non est, si latine & græce (multis) syriacè legamus (omnibus) Sunt autem hæc instrumenta de diversis rationibus intelligenda, quibus Deus voluntatem suam electo quondam Iudaico populo enuntiavit. Nec enim uno egit cum eis modo: sed interdum per somnia, nonnunquam per cētasēs, aliquando per visa, & apparitiones, nunc senis, nunc iuuenis imagine congressus; quandoq; suggestionibus occultis. Unde sæp. numero: Et angelus qui loquebatur in me. Fiebat aliquando ut solam ex-
perire-

טו

טז

periretur propensionem, & instinctum is, cui nomen
adspirarat; addebantur aliquoties externa signa,
ex quibus Dei voluntas intelligi posset; nec otiosum
erat rationale, seu τὸ λόγιον, in quo lapilli vario splē-
dore micantes consulari debebant.

Et omnibus partibus. πολυμερῶς particula-
tim: quia non omnia singulis, nec uni propheta, aut
patriarcha cuncta prodebantur: sed Iona quidem
de Christi sepultura, Malachia de præcurfore, deq;
adventu ad templum, ac futuro iudicio quadam,
Esaia longe manifestus nostri servatoris multa, non
tamen omnia demonstrabantur, Abrahamo semen
promissum est, Moysi plenius eadem constiterunt, cui
Deus ore ad os loquebatur, Davidi dictum est: De
fructu ventris tui ponam super sedem tuam:
adeo vt de eo ferretur elogium: Vir, cui reuelatum
est de Messia. Ita se res olim habuerūt. Nihilomi-
nus ob hoc ipsum gloriabundus Moyses: Quæ est
(inquirebat) natio tam grandis, quæ habeat, &c. Deuter. 4.
& David: Non fecit taliter omni nationi, &c. ps. 147.
quia reliquæ gentes in tenebris idololatria iacebant;
solisq; Indæis veritatis radij diluxerant. Sed quan-
tulum erat (quæso) lumen illud, si cum sole Christia-
na religionis, ac fidei conferatur? Licebit ex ipso
Paulo mox videre discrimen.

Locutus est. Hic est intelligēda quædam synthe-
sis. Nam quia tam diversis rationibus id peractum,
posita est species pro toto genere. Nec enim in visis,
& somnijs erat sermo: sed quia metaphoricis etiam
res ipsæ loqui dicuntur, idem est hic intelligendum.

Deus, si quod res est dicere voluisset: angeli locu-
ti sunt per prophetas (vt D. Stephanus in actis te-
statur, Act. cap. 7.

Epistola

statum, & docet Areopagita) ut etiam nunc omnia per angelos facit, & administrat, conseruans eam distinctionem, & modum, quem in rebus à se conditis ipse constituit: sed magnificentius voluit istud eloqui Paulus, ut Iudeos magis erigeret.

Cum patribus nostris. Hebraeus agens cum hebrais Paulus patrum nomine Iudeos omnes, qui retrò fuerant, partim pios, partim impios intelligit; quamuis potissimum cum impijs egerint sancti prophete, vaticiniorum suorum veluti mercedem ab ijs ferere omnes illam necem recipientes.

Per prophetas. Querit Chrysostomus, quare non per angelos, dicitq; sibi videri factum, ne in immensum extolleret res Iudaicas, deinde quòd ij patres ut plurimum contaminati, ac detestabiles fuerint, & indigni quibuscum illi purissimi spiritus miscerent colloquia.

Ab initio. Ut intelligantur omnia Dei beneficia collata in hunc ingratiſſimum populum. Itaque rectè monet Theodoretus reficari compendio parabolam, qua Christus inducit patrem familias diuersis horis mittentem operas in vineam, hoc est, Deum certis ataribus seculi iam olim capisse, nec destituisse porro legare verbi sui ministros ad hunc populum, donec tandem ipsum quoque longè chariſſimum filium eodem transmitteret. Iam subiicienda altera pars antitheseos.

Et in istis diebus posteris. AEonas, & seculorum distinctionem nullus non audit, à condito mundo vsque ad Noachum, hinc ad Abrahamum, atque ad Moſen; vnde rursus in Davidis tempora vsque ad Christianorum seculum, quod ad finem ha-

ius mundi protenditur, cui succedet illud ter beatum
 seculum seculorum. De nostro igitur, hoc est, Chri-
 stiana religionis, presenti seculo cum scriptura verba
 faciunt, nonissimam horam sinemq; seculorum nun-
 cupant. Chrysostomus plurimum hic putat latere
 mysterij. Cum enim de Hebræis conclamatum esse
 videretur; cum defisset ille prophetarum splendor
 iam inde à temporibus Maccabeorum (nam etsi non
 defuerint Simeon, Zacharias, &c. neque setamen il-
 li pro prophetis gerebant, neque tales habebantur)
 cum sue gentis reges nullos haberent, deessetq; sacer-
 dotij legitima successio, denique cum tanta foret eius
 populi partim malitia, partim hypocrisis, & super-
 stitio, ut aliud nihil, quam exitum in foribus adesse
 sperari posset: tum (inquam) Deus pro sua benigni-
 tate rebus deploratissimis faustissimum dedit exitu-
 rum, & cum ad summum peccata venissent, solaq;
 desperatio grauis incumberet, tum ille summo benec-
 ficio adobruit nihil minus sperantes, aut promeritos
 mortales. Hæc epistasis occultatur in pronomine Istis,
 quo veluti digito demonstrantur dies vel nonissimi,
 si respicias ad seriem seculorum, vel posteri, si de re-
 bus Iudeorum tantum intelligas. Præterea autem
 Chrysostomus, ut est mirè oculatus in eruendis Apo-
 stoli consilijs, vult inesse consolationem Iudeorum,
 iam expectando fatigatorum, in dictione posteris,
 quasi diceret: Estote bono animo, non erunt calami-
 tates perpetua, iam adest index, iam liberator est in
 foribus.

Damascen.
 lib. 2. orth.
 fid.

Locutus est nobiscum. Sese Paulus unà cum
 hebræis, ad quos scribebat, κατὰ προσποιήσιν cum re-
 liquis miscet apostolis, quibus quod à Christo dictū

loc. cit. 2.
 in dictione

Epistola

est, utique dictum est vniuersis. Argumentum est dignitatis Christianorum, qui Dei sui alloquio non censentur indigni.

Per filium suum. Istud quoque rerum nostrarum dignitatem ostendit. Ne quicquam cogites de angelis, de prophetis, ac sacerdotibus, nec ad somnia, visa, & prodigia renocari te putes: ipse Deus per filium ore ad os nobis locutus est. His auribus licuit verissimum illud euangelium, filijq; Dei voces diuinas exaudire. Per filium (inquam) qui non per adoptionem, aut alia ratione sit filij Dei nomen consecutus, sed naturalem, eiusdemq; substantie, dignitatis, ac maiestatis. Eant igitur Moses, Dauid, ceteriq; propheta, & angelorum secum locutorum gloriam exaggerent. Nam quanto prophetis, & angelis maior est Dei filius: tanto vos, ô Iudei, patribus vestris foeliciores.

Hactenus exordium, triplex utriusque testamenti discrimen continens: nimirum, quod Deus iam inde ab initio euolutorum seculorum sit locutus per angelos, & prophetas, idq; per anigmata, & inuolucra, postremo particulatim:

In nouo autem testamento ipsemet congressus, & collocutus, adeoq; exactè, ut totam patris voluntatem adnuntiaret mundo, seu quicquid ad benè, beatèq; viuendum faciebat, & quidem eo tempore, quo omnia desperata videbantur. Nunc ad epistolam partitionem discedamus.

Syr.

Vulg.

Posuit ad
verbum.

Quem (cōstituit)

Quem constituit

possessorē vniuersi, heredem vniuersorū,

&

per

& per eum fecit se- per quem fecit & se-
cula. Qui est germē cula. Qui cū sit splē-
gloriæ eius, & ima- dor gloriæ, & figura
go essentia eius, & substantia eius, por-
cōtinet vniuersum tāsque omnia verbo
vi verbi sui. virtutis sue.

Possessoris, quam heredis appellatio visa est cō-
modior in eo, qui non prestolatur, sed iam habet
hereditatem. Per eum, ad verbum est In eo, quod
Grece est commodē interpretatus per quem. Ger-
men, tsemcho quod ab hebræo tsemach deductum
significat germinantem herbam, fruticem, arborem,
pulum ut 2. Reg. 10. Manete in Iericho donec
crescat barba vestra: denique quicquid suppullu-
lat, & crescit, ut initio Genesios de arboribus, & plā-
tis. Transfertur etiam ad virtutes, artes, ac studia,
& quicquid viget, ac floret. Christus itaque propter
admirabilem cum istam temporalem, tum æternam
generationem, sepe germen appellatur hac voce.
Quod si quis operæpretium inducet animaduertere, de
quo flexu hanc vocem ad æternam illam de patre
verbi generationem Paulus usurparit: quemadmo-
dum in herbis domesticis videmus ex vna, eademq; ra-
dice nonas stirpes pullulare siccis prius non dissi-
miles, ita diuinitatis veluti radicem intueatur (sit
fas lucis gratia tali paradiigmate res adumbrare,
que nullis verbis exprimi pro sua maiestate valent)
tres autem sanctissime Triadis personas prorsus
eiusdem nature, totidem stolonum instar ex vna
radice prodeuntium. Greci tamen, ut diuersam vo-

ἡνὺς
πὺς

Zachar. 6.
Oriens no-
men eius,
&c.
Ieremix 25
Hiaic. 4.

867x

תתק
תתק

cem ἀνὰ ψαγμα, sic diuersam habent metaphoram. Et imago. Syri vocant i salmo hebraea voce, qua in Genesi dicitur homo conditus ad imaginem Dei. Et iterum, natus Adamo filius ad imaginem eius, hoc est, eiusdem nature. Pertinet etiam ad alias quasi libet imagines, & idola: sed Paulus mediam intelligit, qua eiusdem nature habet significationem, vt imago certissima patris Dei filius, & connaturalis intelligatur. Essentia. Quoniam hypostasis, & substantia, qua leguntur in interpretibus, sinuosa vocabula sunt: utiliter nobis hic est ab hebraeo Paulo prescriptum. Continet, achid legit Syrus, ab hebraea voce achaz, mutato zayn in dalet h, quod est Syris familiare. Significatur autem (vt disceptationes de vocibus φέρον, & portans syra bipenni secentur) rerum conseruatio, ne quid creetur periculi, alioqui periturarum, si Deus manum tolleret. Vi verbi sui. Versiones inuertunt ordinem: vnde mihi sit probabilius Lucam esse interpretem; nec alium tantum sibi in Pauli verbis arrogaturum. Sed de vocibus satis; nunc ad sententiam.

Quem constituit possessore vniuersi. Quoniam Gracis παντα, Latinis vniuersorum pluraliter legitur, nonnulli de hominibus intelligunt; suumq; commentarium fulciunt verbis psalmi secundi: Postula à me, & dabo tibi, &c. sed ibi quoque mox subiungitur, quod hoc intelligitur loco: Et possessionem tuam terminos terræ. Itaq; alij de mundo interpretantur: quamuis prior illa metonymia reijcienda non sit, quia certum est vtriusque mundi Christum conditorem, ac dominum secundum deitatem, naturam autem humanam rerum cunctarum

Possessor
vniuersi
filius quo-
modo di-
citur.

rum

*uñius, imperiumq; accepisse. Quocirca ad neutrum
 est restringenda filij Dei hereditas, qui & in homi-
 nes potestatem accepit, & mundi totius rationis ex-
 pertis, velut auctarium, accessit possessio. Hanc sen-
 tentiam quia ambigam ducebat acutissimus, &
 eruditissimus Photius, vbi curiosissime cuncta lu-
 strauit; ad postremum id placuit, vt $\pi\acute{o}\tau\eta\tau\alpha\varsigma$ non de
 mundo, vel hominibus, sed de admirandis ornamenti-
 bus, rebusq; ac virtutibus diuinis, sapientia, potentia,
 gloria, omniq; maiestate, & numine, quo præstat ip-
 se Dei filius, acciperetur. Quem ego commentariura
 non profero, vt probem, cum à syriaca planè dissi-
 deat linea: sed vt istius editionis spectetur utilitas
 in tollēda ambiguitate, ob quam Photius id credidit
 esse germanum, quod minimè omnium fuit. Non-
 nulli disceptāt de vtra hic agatur natura, sed re ve-
 ra de hominis filio, quem pater insit esse huius vni-
 uersi possessorem, est intelligendum. Ita Græci reli-
 qui, & Chrysostomus, qui sapientiam nos hoc loco di-
 ligenter considerare, et imitari præcipit apostoli Pau-
 li, discipulos interdum erigentis, sensimq; ad ipsum
 vsque cœli verticem extollentis, vt incomprehensibi-
 lem filij Dei maiestatem cœlestes orbes exuperan-
 tem contemplantur, & inde rursum, priusquam in-
 firmus intellectus ad splendorem vicinum hebescat,
 ad inferiora deponentis, vt subinde Christi maiesta-
 tis, & infirmitatis consideratio partim stupore, par-
 tim amore corripit humanas mentes. Quod igitur
 vniuersim in partitione propositum erat, ad filij Dei
 maiestatem pertinens, ne auditoribus vertigo orire-
 tur, attemperat Paulus, admiscendo quod erat hu-
 manitatis, nempe, quod ei pater ius rerum omnium*

Epistola

tradiderit. Nunc iterum subuehet aliū.

Et pereum fecit secula. *Putas me quiddam humilius de Christo sentire, quod constitutum haeredem, possessorem, ac dominum rerum omnium dixerim? Ne credas (ò bone) propterea eum deprimendum. Ita enim secundum carnem heres totius orbis factus est; ut ipse tamen condiderit vniuersa. Vides Iudaeum puerum in caelestes regiones sublatum. Augustinus Platoniciis disciplinis imbutus, & eum secuti Latini perinde istud accipiunt, atque si dictum sit: Pater per filium, tanquam per sapientiam suam, cuncta creauit; ut artifex arte quippiam efformat. Nec id ignorant scriptura: non tamen ita loquantur, quibus nihil est cum Platonis Philosophia commune. Itaque satius Græcos hac in parte sectari, qui propter Arianos ita dictum esse tradunt, ut primum non tanquam patris instrumentum esse filium, deinde robur, virtutem, & potentiam filij paternam nihilo inferiorem; vtriusque tamen distinctam esse personam intelligeremus. Sed quæ hæc sunt secula? Primum, dum numero multitudinis nominantur secula, filij monstratur eternitas: ne quis Arianus hic obreperet, patrēq; filium posteriorem adsereret; quod humana prouum alioqui fuisset infirmitati. Sic alibi scriptura:*

Qui est ante secula: æqualem docentes, & quidem patri. Deinde, metonymicòs in seculis res omnes intelliguntur creatæ: quia Paulus non tantum agit de dimensionibus æuorum omnium, sed simul de omnibus existentibus ex tempore.

(Qui est) germen gloriæ eius. Qui idē Christus: est alter ipse pater, quia per eternam de eo generatio-

Ad verbū:
Qui ipse:
eadem si-
gnificatio-
ne, sed di-
uersa phra-
si.

nerationem habet omnia, quæ sunt in patre, demptis illis proprietatibus geniti, & ingeniti. Itaque quando de supermundana Trinitate differentes, nostras professi tenebras, utimur paradigmatis, & exemplis à rebus corporalibus petitis, non debet impium videri; cum Apostolum idem fecisse cernamus. Gracis autem est à luce ducta metaphora. Nam ut videmus lunam illustratam à sole nobis acceptum redhibere lumen, & calibeam speculum susceptor radio ignescere: talem in græca voce ἀπαύλας resplendentiam (si hanc dictionem grammatici ferrent) theologi veteres intelligunt. ut scuti lumen è lumine sine fluxu, vitio, infirmitate, defectuq; nascitur: ita generarit filium pater nullo substantiæ defluxu, nullo nixu, labore, aut perturbatione; non secus atque splendor absque villo lucis detrimento simul erumpit. Sic præter immaculatam, purissimamq; de patre filij generationem, Paulus coæternitatem quoque, & æqualitatem indicat diuinarum personarum.

ἀπαύλας
ἢ, quid.

Et imago essentia eius. Imaginis hac voce communem prodi filij, patrisq; dictum est naturam; ut qui filium intueatur, in eo patrem se videre credat, propter similem, & eandem per omnia vtriusq; naturam, atque substantiam. Tantundem autem in essentia nomine oportet intelligi. Non enim de persona, sed de trium hypostascon natura eadem hoc dicitur, quæ non est alia in filio, alia in patre. Itaque filius ad vinum exprimit, habet, continet, quicquid in patre, vel credimus, vel intelligimus, depta proprietate. Græca porro dictiones ἁπαύλας, ὁμοουσίως, quas in antiquis theologis nos necesse est retinere; cum in rebus theologicis magnus sit illa-

rum

Epistola

Character,
& hypo-
stasis quid
theologis.

*rum usus: videndum est, quomodo cum ista lectione
conueniunt. χαρακτήρ igitur volunt significare for-
mam rei cuiuspiam non quomodocunque impressam,
sed insculptam; quamuis non ea ubique seruetur
proprietas. ὁμοσις autem Philosophis ὁμοιὰ deno-
tat. Sic primo dialogo Theodoretus, & Hieronymus
ad Damasum, nec aliter Damascenus lib. 3. cap. 6.
orth. fidei. Verū theologi veteres, maximè qui Aria-
nam procellam sunt insecuti, vocabulum istud non
pro essentia, et natura, quod verebatur Hieronymus,
sed pro persona acceperunt; adeo ut Basilus scri-
bens ad Nyssenum fratrem, ὁμοιὰς, καὶ τὴν ὑποστά-
σεως hanc tradat differentiam, ut hac personam, illa
naturam ostendat. Querunt autem scriptores Gre-
ci, quid ita Paulo venerit in mentem vocare filium
Dei. Et plerique volunt hypostasim pro vsa sum-
ptam: quia persona patris filius character dici non
potest; ne Sabellium in Paulo recipiamus, negan-
tem inter patrem, & filium ullam esse distinctio-
nem. Basilus autem libro de vsa, & hypostasi, ubi
hanc mouisset questionem, nititur demonstrare A-
postolum agere de persona; moxq; videns in prom-
ptu percunctatorem, quo pacto tunc adseruetur per-
sonarū distinctio, respondet Paulum hoc loco non fu-
isse de natura sollicitum; sed tantum docere voluis-
se personas ita inter se distinctas, ut maneat ἀπὸ
πρὸς, & artissimum vinculum; quo fiat, ut sit una
trium operatio. Et sunt ista quidem verissima: sed
cum Syrus manifestè vocet essentiam, & grecorum
plurimi hypostasim pro vsa dictam velint: non pos-
sumus ad personam deflectere. Nec secus de Latina
dictione substantie dicendum; quæ etsi non semel
apud*

apud veteres Latinos persone significationē induat: *Hilarius de Trinitate.* hic tamen ad naturam est referenda. Et caueant ab hereticorum commentario, qui hic toti sunt Ariani, Christiane sinceritatis studiosi. Philosophentur (inquiunt Calvinus, & Beza) quomodo sit eadem filij, patrisq; natura; quomodo in filio cernatur pater, ob eandem vtriusque substantiam. Neque nos grauatum admittimus ignorantie Calvinianae confessionem; quia fidei nostrae simplicitatem timida mens illius non suscipit: sed latet scorpis, qui arcuato vulnere perimat incautos. Ex omnibus (inquiunt) rebus creatis colligimus vestigium aliquod Dei bonitatis. Recte. Sed quid de filio Dei, hoc est, de filio purissimae Virginis Iesu Christo? Dum videmus illum (aiunt) edere miracula, docere turbas, fame laborantibus cibos praebere, mortuos excitare; vtique ex eius actionibus, & doctrina nobis constat, quam sit magnus, potens, ac bonus Deus, denique hac ratione verissimum patris characterem agnoscimus. Videte, quò erumpant callidi dissimulatores, & Arianismum vt reuebant in orbem.

Beza, &
Calvinus
Ariani.

Et continet vniuersum vi verbi sui. Pertinet istud ad demonstrationem incomprehensibilis numinis; nosq; sublato è terra infert sideribus, Christi summam contemplaturos maiestatem: proinde mirum non sit in tam paucis syllabis maximam inueniri difficultatem. Beza dum Latinam vocem portans, alia mutat, sustineat, ridicule iactat se hebraeae vocis mecalcal proprietatem reddere, hac ingenti vafricie, & impostura nugas suas apud obsoletos venditans: cum Paulus habeat verbum idem, quo Ioannis 1. 0. 1. iubet suos Apostolos gau-

ככלכל

m m

Damascen.
lib. 1. ca. 5.
14. 15. or-
th. fid.
Ibica. 15.

dere potestate retinendi, & remittendi peccata, ve-
hementissima transitionis acidi: vt quemadmodum
ibi seruatur legatos, & apostolos suos vult esse Deo-
rum instar, qui habeant in cœlum, ac terram ma-
gnificum quoddam imperium; ita Continere istud
intelligatur pro summo imperio, & inexplicabili nu-
mine. Sed quid per istam continentiam intelligendum
est? Equidem non minus græca, latinæque voces,
quàm syriaca nobis exhibent negotium diuersitatis
significatorum: sed ipsa tamen varietas tam bellè
quadrat, vt interpretes, qui vnius, aut alterius dū-
taxat rationem habent, Pauli mentem nedum ad-
sequi; sed euertere non iniuria dici possint. Primum
enim quemadmodum vel oratio sententiam, vel cor-
pora locus continet, vt magistratus civitatem in offi-
cio, vt dux militem, vt curator circi bestias: ita com-
plecti Deus, & continere cuncta perhibetur. Adhuc
alere, fonere, sustentare, ac permeare hac voce prodi-
tur, nec aliud Græci, quoties Deum *συνοχέα* vocitāt,
illius proprietatem subindicantes, sibi volunt, quàm
quod ille sit tanquàm vniuersalis omnium locus, in
quo moueantur, alantur, ac seruentur omnia vsque,
adeo vt ipse Damascenus Deum in se esse pronun-
tiet. Præterea gubernat, ac regit vniuersa Deus; vt
inter se pugnantissima nobis elegantem harmoniam
prebeant. Feruntur enim sibi motu contrario, pu-
gnant, concursu se non collidunt, aqua non incur-
rit in ignem, nec fluidum elementum cœlestis ignis
conflagratione consumitur, sed pacem inter, pugna-
q; perpetuam Deus pulcherrimè coniuncta conser-
uat. Adhuc egent eadem influxu perpetuo, numi-
nisq; sustentatione: quod si manum illud subducat,
veluti

veluti si fornicis collas umbilicum, pessum ire, corrue-
re, ac penitus interire necesse est, quæ ita creata sunt,
ut assidua conditoris virtute subsistant. Postremo
non solum fouet, ac sustentat, sed permeat, perlustrat,
ubique præsens non sola energia, sed tota essentia.
Hæc igitur omnia sunt hoc in verbo Continet intel-
ligenda. Quocirca Chrysostomus licet τὸν κτίζοντα, i.
ferens, interpretetur per κυβερνῶντα, i. gubernas: mox
tamen idem aliis explanat verbis συνά-
γειν, οὐδεὶν, i. continere, colligere, seruare, quamuis &
quæ retulimus, ille omnia pro admirabili sua eloquē-
tia congerat. Agnoscit præterea metaphoram peti-
tam ab ys, qui ingentes moles vel robore, vel indur-
stria, nullo quasi labore circumferunt, ut ad eum
modum vastissimarum corpora nutu suo agere, ac
transfere Deum significetur, quod etiam portandi
verbo à nostro interprete non infeliciter est expres-
sum.

Vi verbi sui. Poterat unico potentia verbo tā-
tumdem dicere: sed studio vitauit micrologiam istī
negotio minimè necessariam; ne Dei filius laborasse
quondam in rebus producendis, aut etiam nunc in
conseruandis, regendis, ac fouendis eniti diceretur,
qui hæc omnia verbo, hoc est, faciliè administrat:
quia nihil nobis, quam os mouere, facilius. Cane sis
enim hic verbum filium Dei intelligas, sed virtu-
tem, ac potentiam, quæ ut condidit, ita continet, per-
meat, portat, fouet, alit, compingit res omnes etiam
pugnantissimas, idq. nullo prorsus labore. Nam ne
ullam infirmitatem somniaremus in verbo, ea quæ
Dei sunt nostro pede metientes; addit Lucas inter-
pres τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, id est, virtutis suæ, quod
nihil

Epistola

nihil aliud, quàm omnipotens. verbum significat. Est tamen occulta metaphora à principibus viris, qui sublimes in throno residentes vel annuant, vel eloquantur, quæ subditorum euestigio sedulitate compleantur.

Syr.

Vulg.

Et ipse per sese Purgationem peccatorum faciens, sedet peccatorum, & con- ad dexteram maiestatis in excelsis; tantò maiestatis in excel- melior angelis efficitur, quanto differentius, quanto gustior angelis est; tius prae illis nomen quantò excellētius haereditavit. nomen prae illis possedit.

GRæca, & pleraque Latina, & Græcorum commentaria, retinet illud per sese. Fecit, ποιῶν, faciens; non quasi nunc in cælis efficiat, quod sumus audituri; ne quis in Latina lectione aliud suspicetur. Postquàm fecisset commodissimè dixeris. Qualem habes Christiane, pontificem? quomodo de te meritum? Respondet Paulus: & hoc altero membro propositionis Christi pontificatum breuiter quidem, sed non absque insigni efficacia prædicat, pluribus in sequentibus euoluens. Non caret emphasi pronomen ipse. Ipse tantus, quantum nunc ad cæli connexa per me sublatis cernere potuistis; ipsemet (inquam) non alterius opera usus, fecit, quod dicturus sum. Hic autem in mentem venire debet ethnicarum superstitionum, & iudaicarum ceremoniarum.

monia-

moniarum; ut cum rebus illa conferantur Christianis. Nam in illa paganorum barbarie si regiones, ac ciuitates lue, fame, aut alio quouis modo laborare contigisset, non dicam interdum nobilissimos adolescentes gregatim mactatos; congeriebantur, ut nunc ad triremes, viles anima xadagmata, & pessimi, qui si deerant, rapiebantur quique miserrimi; quibus instar sacrificandorum adornatis, & è sublimi precipitatis in mare, credebant finem cladibus dari, ac prouinciam expiari. Quid sceleratius? Istud fortassis à Iudæis non videbatur expectandum, quod videmus postulantibus Gabaonitis, vindice Deo, triennem calamitatem, quæ tempore Davidis totam Iudæam infestabat, nepotum Saulis interneccione depulsam. In eorundem lege boues, oues, aliæq; pecudes mactabantur, & bruto sanguine Deus coli se patiebatur; in quibus alieno malo sibi consulebant peccatores, neque proprio, sed pecudum sanguine litabant. Vnde Moses praeceperat, ut is, qui sacrificium adornabat, manus imponeret victime capiti; quo liquido cuncti cognoscerent pecoris vitam pro peccatoris anima dari. Christianos autem quid ni ita facere dixerim: qui suauissimis referti delicijs, & in catholici sacrificij pulchritudine voluptuantes, pro suis interim capitibus Deo charissimum offerunt filium; deq; alieno corio, sanguine, & patibulo ludunt? At Christus non pecuino, nec alieno sanguine, sed proprio, ac per seipsum fecit.

Purgationem peccatorum, & quidem non suorum, sed nostrorum. Ut enim Mosaiici sacerdotes domesticarum prius culparum, quam plebis expiationi studere cogebantur; ita nostri non minùs in se,

E

quod

Epistola

quod expient, quàm in alys deprehendunt. Christus autem totius expers peccati, fecit alienorum criminum purgationem. Abstulit Adami summum illud, quod & ipsum, nosq; perdidit, & radix est vniuersorum, & qua illi superaddidit cum ipse, tum vniuersa posteritas. Itaque videtur desumpta translatio à cloacarum, & immundorum locorum emundatoribus, & ad vinum cuncta euerrentibus; ut pristina nihil supersit immunditia. Ita enim Christus genus hominum veluti sentinam olidam, & Augia stabulum sceleribus, & impietatibus omnis generis refertissimè exhauisit, eluit, vitiorumq; fibras rimatus altissimè reddidit omnia nitentia. Per crucis dispensationē istud gestum, & comparatū est, quod deinceps per sacramenta, & maxime per baptismū singulis assignatur, in quo non solum exinanitur cloaca vitiorum, sed etiam homini datur robur quoddam contra peccatum, & penè dixerim impossibilitas ad peccandum. Vt sit prodigio non dissimile, hominem seruatum semel, et indutum Christo denuo seipsum inquinare. Erant olim non infœlices Iudei, qui si non deerat fides in Christum, adhibitis sacerdotum precibus, & indicibus fidei victimis, securi, ac tuti reddebantur. Neque minùs beati patri Archæ, qui suo tempore congruis oblationibus eadem fide temperatis, hauriebant de fluxuro post multa secula fonte Christi perpeffionis. vnde mundarentur. Sed quantum hoc est, si nostra. hoc est, Christianorum compareretur felicitàti, quibus est tantum non prodigè deprompta virtus omnis, et energia Seruatoris, si non desunt, in quos effundat sese? Illis erat vi, & ope summa conuitendum: cum ys, qua exterius adhibeban-

bebantur, ceremonijs nil aut perparum haberēt præsidij, soliusq; fidei videretur negotium: nobis autem ferē otiosis, & assatim cōparatis si modō non reluctemur, per efficacia instrumenta sacramentorū elicere, haurire, & quantum satis est, absorbere licet. Tametsi nobis, et illis id commune fatear, ut qui paratior, & ornatior accedit, is adiuvetur, accipiatq; amplius. Unde manifestū Christianis omnibus enadit, quantum nostris debeamus sacerdotibus, à quibus quodāmodo adhibitis sacramentis expiamur. Hic autem fidei, moribusq; expediret plurimum declarare, quomodo unumquodque peccatum suū cœnum, ac spurcicias habeat: nisi foret idem prolixius, quam vs commentariorum breuitati conveniat.

Sua igitur morte Dei filius exhaust, absorbit, consumpsit omne venenum generis humani, vsque adeo ut nostra corpori suo peccata inscripserit, & sibi à patre imposita in crucem secum sustulerit. Et hætenus de nostro pontifice Paulus nos, pro sua sapientia, in humum deprimens (nec enim quicquam abiectius de Christo dici potuit, qui se ut nos emundaret, quadammodo videtur inquinasse) ut mox admirabilius supra cœlos abripiat.

Et confedit ad dexteram maiestatis. Cave sis, Christiane, propter illam eluendarum sordium functionem putes te vilem habere pontificem. En tibi eius gloriam. Confedit, &c. Apostolo prope tanti visum est nimis prolixum de sepultura, resurrexione, & ascensione quicquam dicere: sed repente nos à crucis consideratione trahit ad thronum maiestatis. Nec caret epitasi verbum (confedit.) Non cōnunc primum pervenit; sed iam diu antè confedit. Præte-

Epistola

rea denotat patris in filium affectum, quasi eum perpetuo complexu teneat, quia charissimos assidere nobis, latusq; claudere gaudemus. Gracia quadam addunt vocem τοῦ ὁπόου, quam & attingit Chrysostomus, sed tantum explicandi gratia. Si enim retineas; minus dicitur, quam rei poscit veritas: quia tunc in dextera throni confidens, exclusus videretur à throno, quem tamen eiusdem credimus maiestatis, & gloria. Suspicor vocem ab Arianis additam. Ad dexteram. Bez a hebraicatur hic in tepestinus leia-
 לוימן
 על ימינא
 min ait, cum Syri aal iamino legant. Est autem intelligendus iste confessus de aequalitate potentie, quia est constitutus index vinorum, et mortuorum filius, pari cum patre gloria afficiendus, cui instar regis, & iudicis assidere dicitur. Et recte: quia sua depressio-
 nis, & exhausta in via potionis recipit premium. Maiestatis autem in voce gloriam patris intellige. In excelsis. Istud Bez a non recte excelsissimæ reddit; ut nec alij, qui ita circumloquuntur: quæ est in excelsis: quia tunc nusquam apparet, quod Paulus vult. Potest enim aliquis ad dexteram sedere, vel humi, vel inferior: Apostolus autem indicat pari gradu, & ex aquo sedere (ut etiam Græci interpretantur) supra omnes cælos cum patre sublimem. Frequens est in scripturis positivus pro superlativo; numerusq; pluralis suam habet emphasim; ne in angulo, aut depressum sedere putemus; sed altissimum.

בר
 Et ipse tanto, culeh, quasi dicas: Omni eo. Augustior. Est eadem vox Syris, quam supra in ditione maiestatis habuimus, iireb in forma futuri,
 רב
 ab augendo, et abundando ducta, quasi dicas: Necessesse est.

se est, ut sit tantò augustior. $\chi\epsilon\lambda\iota\tau\epsilon\omega\upsilon$ potentiam sonat, tantò potentior, quasi $\chi\epsilon\lambda\iota\omega\upsilon$. Vtraque autem significatio latet in voce Latina melior. Nam & meliorem dicimus armis fortiorem, et consentire melioribus, id est, potentioribus, & primoribus. Effectus autem, siue $\gamma\epsilon\upsilon\omicron\mu\epsilon\upsilon\omicron\varsigma$ nihil habent, quod in syro respondeat: vnde rectè pro ambiguo tempore vsurpantur. Nunc ad rem. Vt sententia melius colligescat, est huc reuocandum, quid Ariani Paulum hinc docere statuerint. Urgebant enim illud $\gamma\epsilon\upsilon\omicron\mu\epsilon\upsilon\omicron\varsigma$, siue Effectus, & ex eo filium Dei nequaquam cum patre eiusdem substantia, seu consubstantialem molebantur adstruere. Neque verò angelis negabant excellentiorem: cum iisdem tamen factum contendeant. Hunc nodum Athanasius, & qui ea tempestate vixerunt, dum explicant, non parum laborant, ut probent Paulum non, quod volebant Ariani, simpliciter factum dicere; sed factum excellentiorem, hoc est, exaltatum, sublimatum supra omnes angelos. Deinde veluti diuinantes id, quod res est: Si interpreti visum fuisset (inquiunt) uti verbo excellere, aut præstare; nihil habuisset hæresis, quod arrosisset. Postremo adserunt Paulum non agere de deitate, sed de incarnatione filij Dei. Hoc enim ad probandum sibi proposuerat. Itaque explicata partitione, confirmationem aggreditur: Cui enim dixit aliquando angelorum, &c. Nihil autem futurum est incommodi, si quis humanitatem filij Dei factam dixerit excellentiorem. Sic igitur hunc locum Ariani deprauarunt, & explicarunt Catholici: nobis autem, qui a veteri illa blasphemia liberi sumus, licet ingenuè dicere, quod sentimus. Vultne igitur

Epistola

hoc loco Paulus Dei, vel hominis filium esse factū? Nequaquam: sed hac est eius sententia. Quāto necesse est praestet, atque excellat? Quem putatis hunc esse pontificem? num Mosi, vel Aaroni comparandum? Immo sum deuocaturus in contentionem ipsos prius angelos, et postmodum Mose, et Aaronem longe praestantiorē demonstraturus. Verū quia norat Hebraeos Mosi suo tam impotēter fauere Paulus, inuidia plenam disputationem dissimulans, prius committit Christum cum angelis, immo, ut vult Athanasius libro 2. seu oratione 2. contra Arianos, praefert, ut quem viderint angelicis spiritibus non iniuria preponi, pontifici quoque suo patiantur anteferri. Vultis igitur, o Hebraei, cognoscere quantum sit intervallum inter huius filij Dei maiestatem, & angelorum dignitatem? Agite, loquatur ipsa nominum, quae utrisque tribuuntur, varietas.

Quāto excellentius nomen pra illis poscedit. Hac possessio de vocum usurpatione in diuinis oraculis intelligenda est. Nequaquam tamen istud Christo contigit, sed diuino effectum est consilio, & eudoxia. Dei aeterna: nec a prophetarum res ista pendet arbitrio; sed a Dei iusto iudicio, qui filium ita suum appellari voluit. Hac autem excellentia est peculiaris natura superiori: quia tamen filius hominis est in filij Dei eandem assumptus hypostasis, per antidiosifos regulas Paulus de eodem hic loquitur, qui consedit in dextera patris; quamuis illi non competat ista maiestas, nisi propter istam coniunctionem. Videri autem fortassis queat nonnullis hac tempestate (cū Arianismus plane sepultus, & obrutus iacet) non admodum utilis reliqua huius, capituli

pitio operosoꝝ explanatio: si quid tamen ego videam, non facile aliunde maior sperari debet utilitas. Primum enim hinc tribus psalmis lux inferatur obscurissimis, & à nobis nunquam intelligendis, nisi Paulus facem prætulisset. Ad hæc Christi maiestatem liquidius pervidentes, agnoscamus quanta religione sit colendus, & quam eximia nobis de illo nos polliceri oporteat; cum a magnis non nisi magna sperentur. Postremo (licet nostro malo) discemus merito tractationis scripturarum, quam hodie comminiscuntur heretici, methodum repudiandam.

Syr.

Vulg.

Cui enim dixit Deus vnquā (ange- *liquando angelorum:*
lorū)? Filius meus *Filius meus es tu, ego* (Ex ange-
(es) tu, ego hodie *hodie genui te? Et rur-* lus (Sis)
genui te? Et rurū: *sum: Ego ero illi in*
Ego ero ei in patrē, *patrem: & ipse eris*
& ipse erit mihi in *mihi in filium? Es*
filium. Rursum au- *cū iterum introdu-*
tem, quando indu- *cit primogenitum in*
cit primogenitum *orbem terræ, dicit: Et*
in mundum, dicit: *adorent eum omnes*
Ut adorent eum o- *angeli Dei.*
mnes angeli Dei.

Sicuti deformis scorti fœditas casta, pudentisq;
matrone pulchritudinem, & honestatem illu-
striorem efficit: ita speciosa veritas magis enitebit, si
e regione spectetur obscurum mendacium. Hoc igi-

E +

tur.

Epistola

sur. Cui enim dixit vnquam angelorum non habet magnam difficultatem: sed ipsum testimonium, quo adseritur ipsum Dei filium habere peculiare nomen, quod non quadret in angelos, summam habet questionem. Recepi me demonstraturum (ait Paulus) Christum, de quo agimus, donatum insignibus epithetis, quae nemini præterea deferantur: quæ in re mihi suffragatur psalmus secundus, ita inquires:

Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hæretici perspicuam Apostoli probationem cum infirmari nequeant, cauillationibus partim esse aiunt, partim reddunt magis obnoxiam, dum ista non de Christo, sed de Dauid dicta contendunt: Ego te, ô Dauid, lectissimum famulum ad res maximas delegi ex mea sententia gerendas: & propterea ego hodie genui te, dum per prophetam meum Samuelem unxi te in regem; vel hodie demum is es, quem ego te esse volui, deuictis omnibus hostibus, in rerum summa pace, & tranquillitate regnantem. Si queras, quid hoc ad Pauli disputationem? inquirunt re vera de Dauid scriptum, qui fuerit Christi figura. Quod si recipiatur: qui potuit hac scriptura Hebræis fidem facere, Paulo nequaquam satis credentibus? An non illico Caluimianam hanc occinuisent canticum Paulo, nempe, de Dauid conscriptum? At verò catholicis persuasum est, psalmos propriè de Christo cantatos: & proinde nemini huius intelligentiam, præterquam illi, competere; nec aliud Dauidem, quam filij Dei, quæ spiritu præuidebat, mysteria vaticinatum fuisse. Itaque post Augustinum, plerique Latini istud hunc in modum intelligunt: Tu, altera in sacrosancta Trinitate persona, meus

es naturalis filius, quem ego ex me genui, lumen de lumine, Deum de Deo. Alij partim Græci, partim Latini hanc malunt sententiam: Tu es filius meus: quia secundum carnis dispensationem ego te in terram naturam produxi. Nec desunt, qui ad utramque naturam referant. Quæ à nobis referuntur, non quasi omnium probantibus sententias; sed ut inter varios cōmentarios fiat delectus. Ceterum D. Theodoretus standum reor expositioni, non ob solam auctoritatem scriptoris; sed quod ea ex antecedentibus, & consequentibus confirmetur. Tu, natura humana, nunc secundum beneplacitum meum a meo adsumpta verbo, es cooptata in filium; ut ratione humani coniunctionis tu iam sublimioris naturæ dignitatem adsecuta, filij mei nomen, ac veritatem habeas: non quod à me sis ita genita, ut ipsa verbi natura; sed quia utraque natura deinceps unica erit persona, & filius. Simile quid Luce primo dicitur: Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Sed retexamus hanc telam. Quid sibi vult illud hodie? Augustinus, illiusq³ sectatores interpretantur perinde, atque si dictum esset ab eterno: quia Deo semper est hodie, cui sunt omnia presentia. Non enim transit illa generatio, ut in humanis; sed ita genuit pater filium, ut etiam nunc gignat. Qui ad generationem ex virgine referunt, de momento, quo prodijt ex matre, accipi volunt. Heretici nonnulli neutram admittunt sententiam: sed de spiritali Christi apparitione, & eius, quæ per fidem est, cognitionis inchoatione, ac illius cultus per orbem propagatione contendunt esse intelligendum. Quid nos? Eam sequemur regulam, quam Marcus Evangel.

Epistola

Euseb. lib.
2. cap. 17.
Ecl. Hist.
Nicephor.
lib 2. ca. 16
Ec. Hist.
Act. 13.

*suas tradidit therapeutis, quæ, hac ipsa cõfirmatur epistola; nempe, vt interpretibus discrepantibus, scripturas ipsas suimet interpr. tes audiamus. Paulus igitur ca. 13. actorum confirmans resurrectionis Christi fidem, Fratres, inquit, nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repro-
missio facta est: quoniam hanc Deus adim-
pleuit filiis vestris, resuscitans Iesum, sicut &
in psalmo secundo scriptum est: Filius meus
es, &c. Quis tam irreligiösus; vt Paulum non ad-
miretur, ac respiciat? Quod si quis antiquitatis huc
momenta conferri cupiat: ita locum illum explicant
Origenes, & Hilarius ad psalmum eundem: Ego, fili-
mi, hodie felici, perpetuæ, coniugatione, & quadam
regeneratione, corpori in sepulcro iacenti redeuntem
ab inferis animam coniunxi. Huius commentarii
seminæ in sacris deprehendet eloquijs, quisquis ea
non oscitanter fuerit perscrutatus. Nam Matthæi
19. Christus ipse resurrectionem ἡ γενεά, i. e.
regenerationem appellat, quasi tunc homines gene-
randi sint, quia eius virtute resurgent. Nec raro apo-
stolica scripta patri resurrectionem filij tribuunt;
quamvis nec ipse sibi filius defuerit. Sed aliunde nũc
oritur difficultas. Quorsum enim Paulus hunc lo-
cum citauerit; si de resurrectione debeat intelligi?
Nodus tamen nullo soluitur negotio: immo quanti-
facienda sit hæreticorum, scripturas hic secus, quam
Paulus intellexerit, produci instantium obiectio, li-
quebit; si respondeamus istud Ego hodie genui-
te allatum ab Apostolo non quasi eius adserzioni ne-
cessarium, sed quod esset contextum ys, quæ ad eius
faciebant institutum, Cuius rei, nempe non necessi-*

via citationis, exemplum est in actis ijsdem; ubi quod Ibidem.
 prius adfertur, Filius meus es tu; contra quam
 hic quod posterius, ad rem non ita facere videatur.
 At nunc orthodoxi quidam nos adorientur. Hôcci-
 ne est apostolica gravitatis, ex inani vocum sonitu
 argumenta ducere? Quasi verò maiorem angelis fi-
 lium id convicerit, quod filius appelletur. Quinigi-
 tur angelos aut seipsis, aut ipso etiam filio diuinus es-
 se maiores, quos eodem filiorum Dei nomine constat Iob. 1.
Pl. 21.
 absque iniuria negandum videbitur; qui non tan-
 tùm filij, sed dij quoque, & eiohim dicuntur. Verùm
 hanc in primis à Christianis hominibus religionem
 expectamus, ut scripturis veteribus ne vim adhibeāt,
 alijsq; super interpretentur, quàm apostoli, & euan-
 gelistæ docuerunt. Dictus est psalmus ille de Chri-
 sto, non de Danide. Proferatur locus: audiemus di-
 ctum significantissimè Filius meus es tu; iuxta id,
 quod in Mattheo: Hic est filius meus non quili-
 bet, sed in quo bene complacuit mihi. Homi-
 nes interdum vel ob conditionem, & magistratum,
 in quo diuinitatis imaginem, typumq; referunt, vel
 ob solam adoptionem ita vocantur, angeli autē pro-
 pter immortalitatē, quā degustant, quodq; ita cha-
 ritate Deo coherent, ut excidere nequeant: at Chri-
 stus personali coniunctus communionē illi naturæ,
 quæ est verbum Dei, solus id nominis ita promere-
 tur, ut sit idem proprius, unigenitus, dilectissimusq;
 quem pater exaudiri iubet, filius. Nunc transeun-
 dum ad alterum argumentum, & eadem opera di-
 luendum, quod obijcitur ab hæreticis.

Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in
 filium.

Epistola

filium. De his quid aduersarij sentiant, prius est dicendum; quam orthodoxa nobis appendatur sententia. Quidam igitur non solum vim adferre scripturis aiunt, verumetiam e canone disponendum hunc authorem esse contendunt; alij paullo mitiores, neutrum volunt, sed ista primum quidem de Solomone conscripta, typum Christi gerente, spiritali autem intelligentia Christo etiam conuenire: nos autem, qui in ecclesia Dei censemur, edocti sumus hac nullo pacto in Solomonem competere; multo autem minus vim illatam esse scripturis. Quod ut peruideamus, locus est leuiter inspiciendus. Primò igitur, ut erat princeps piissimus, inducitur sollicitus Dauid de constituendo cultu Dei, & ut gratam mentem ostendat, renocat in memoriam cuncta, quae per omnem vitam ei collata fuerant diuinitus beneficia, moxq; non ferēs pietatis desiderium: Quid, o Deus, tot immortalibus bonis quicquam rependere? Tandem id sedet animo, templum angustissimum excitare, in quo Dei coalescat, seruetur, exerceatur religio. Postremò adest Nathan regis succinens votis, & quid opus sit facto declarans, qui inter cetera hoc etiam attulit vaticinium, futurum esse, ut post obitum Davidis excitetur semen, cui istud competat: Et ipse erit mihi in filium, &c. quod in Solomonem nequaquam quadrare vel hoc unum abundè testatur, quod ille patre superstite nedum natus, sed & in regem vnctus fuit. Hoc ergo propheta volebat: Tu quidem pie cogitas, neque mihi displicet religionis amor, & studium: sed ecce de tuis olim posteris nascetur Christus, qui mei cultus veras hominibus rationes est traditurus. Addit insuper, quo fortius hereti-

cum commentum explodatur, thronum huius filij firmum, aeternumq; fore, ipsumq; Dauidem suis hoc ipsum oculis inspecturum: scilicet, quia e sede illa sanctarum animarum proreperet ad cernendum, quo pacto se regnum filij Solomonis haberet. Ridiculum. Immo de Christo hæc præntiabantur, cuius regnum Dauid inspexit, & gausus est. Nam in ijs fuit, qui reducem ab inferis comitati Christum, ipsi rediitui gloriam resurgentis intuiti, & cum illo regnum coelorum ingressi creduntur. Sic igitur locus ipse se ipsum tueretur satis, & Christo vendicat. Quis enim aliqui Solomonis regnum non videt haud fuisse perpetuum, cuius filius maxima ex parte patrio fuerit exutus imperio? Quod si ad psalmum 88. transeamus, ubi res tractatur eadem, fortiora suppeditabuntur argumenta. Nam isti filio à flumine usque ad terminos orbis terrarum, id est, totius orbis imperium promittitur. Solomonem autem in sola Palestina, nec in ea tota regnasse compertum est. Porro quod ex capite septimo Qui si iniquè aliquid gesserit 2. Reg. urgent, tanquam indignum Christo; ac proinde neque cetera super eo exponi debere, aliàs diluimus, & psalmus 88. germanam habet interpretationem, nempe, iuxta Ticonianarum regularum primam Christum pro Ecclesia, ducem pro milite, caput pro corpore positum. Si Christiani recesserint ab officio, si Christus in membris suis non manserit in legibus meis, neque me religiosè coluerit: haud equidem illum penitus abijciam à facie mea, ut quondam impium Saulum, sed castigabo; plagisq; meis, fame, lue, peste, bello compellam, ut frangi se filium exhibeat. Absit à me, ut abdicem Ecclesiam, ut alterum rursus

Epistola

rurſus populum conquiram . His ita conſtitutis , fa-
 cile eſt videre , quid ſtatuumdum de commentarijs co-
 rum , qui citatas veteris instrumenti ſcripturas de
 Chriſto ſic accipiunt , vt tamen velint ſenſu gramma-
 rico ad Dauidem , ſolomonem , aut quemvis alium ,
 de quo textatur hiſtoria , pertinere , quod ſomnium hoc
 vno loco licet affertim diſcutere . Qui enim torque-
 bis , o praclare , ad Solomonem : Cumq; completi
 fuerint dies tui , & dormieris cum patribus
 tuis , ſuſcitabo ſemē tuum poſt te , quod egre-
 dietur de utero tuo , & firmabo regnum eius ?
 Si autem libeat tergiverſari , ac dicere , eatenus in So-
 lomonem ea competere , quatenus Chriſti typum ha-
 buit : neceſſe erit Solomonis regnum per totum or-
 bem demonſtrare ſumma quiete , ſelicitateq; vigenſi ,
 & ſimiliterum , conſtantiq; tranquillitate perpetuā ,
 ac ne tum quidem quadrabunt omnia , priuſquam
 oſtendatur Dauidem tot ſeculis extinctum per ali-
 quam rimam filium ſuum intueri ſollicitiſſimo illo re-
 gno beatum . Adhuc , doce (quaſo) qua ſtrophæ ſingi
 poſſit Dauidem , aut Solomonem , qui tam graniter
 peccarunt , vt de huius ſalute ſit non immerito dubi-
 tatum ; eſſe maiores angelis . Si enim Chriſtus pro-
 pter perpeſſionis iniuriam , interprete Paulo , re vera
 fuit angelus inferior : quid de ijs , qui nullam ſine le-
 uioribus culpis , & nauulis exegere diem , dicendum
 eſt ? Verum eſt , inquires ; meritò , naturaq; ſua nequa-
 quam angelis preſtantes ; ſed ſolū figura , quam
 geſtabant . Neque nouum eſt , ac ſcripturis inauditum ,
 quod re vera minus eſt , figuratè maius dici . Re-
 ſpōdē : & ſiquidem quicquam alicui , quod ſonet quid-
 dam maius , ita tribui velint , non inficias iuro : ſed vt
 quid-

quiddam excellens, ac longè præstantissimum; probandum est. Summus tamen sacerdos (nam hoc se tuentur exemplo) ut Christi typus, inter Deum, hominesq; mediator dictus est; quod nequaquam angelis delatum est. Esto: sed non animaduertis totam in syllabis quæstionem consistere? Neque enim pervinde rem ipsam sacerdoti competere docebis, quæ propria est antitypi. Sic angelos, hominesq; diximus filios Dei, deosq; vocatos: quibus tamen res ipsa negatur, quæ solius est unigeniti, cui dictum est, Filius meus es tu. Hinc igitur liquet posse rerum vocabula quibusdam tribui diversis: cum tamen non sit eadem substantiæ ratio. Itaque non sunt audiendi, qui nescio quem sensum litteralem affingunt huic, vel alteri, in ijs scripturis, quæ passim ex priscis oraculis citantur in novo testamento; ne vel ipsis Iudeis nostrorum mysteriorum, & fidei deprehendamus magis ignari. Nam à Christo quondam illi interrogati, quomodo Christus Filius David diceretur, satis evidenter ostenderunt se psalmum illum de Christo intelligere. Rursus apud Marcum videmus plebem non ignaram intelligentiæ germanæ psalmorum, illum versum: Benedictus, qui venit in nomine, &c. de Christi adventu prædictum agnovisse, cui promissum esse credebant regnum æternum Davidis patris eorum. Sed hæc lenius cum falsitate pugnatum satis.

Matth. 22.
Ps. 109.
Marc. 11.
Ps. 117.

Ectrorsum. Est modus plura citandi testimonia; quasi diceret: Ne inopia suffragiorum causa videatur deterior: en vobis alterum; ut Christum angelis esse maiorem, ex epithetorum diversitate confirmem.

Ego

Epistola

Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Non libet ab hebraismo discedere, quem Lucas etiam retinuit, & D. Hieronymus 1. Reg. ca. 7. quamvis non sim nescius quosdam sic malle: Ego ero illi loco patris, &c. truncato, ac periculi pleno cōmētario, ne quis inde suspicetur nequaquam esse verum, ac naturalem filium, sed loco filij habitum. Loquitur autem persona. Constat ab utroque naturis in eandem diuino vinculo coalescentibus hypostasim: propterea verè dicetur filius meus. Nam humanitas, quam sacerrimus Virginis fudit uterus, perpetua compage coit cum verbo. Quo modo est intelligendum, quod dicitur psalmo 88. Inuocauit me, pater meus es tu, &c. Quanta est haec dignitas, & prioribus seculis inauditum elogium, nostra sacrum mortalitatis eò euectum esse, ut certissima, & verissima filius Deiratione vocetur? Igitur in huiusmodi fidem nostram exerceamus, neque Dei mandatis non obtemperando deuocemus illam maiestatem in inuidiam, ut dicatur in nobis peccatibus, quos Deus vocat filios, qui ipsius membra sumus, ipsa peccare. Nec ab eadem vile quid, & abiectum expectemus, quae ut voluit à nobis carnem sumere, ita vicissim quicquid est, habetq; boni, in nos est transfusura, si modo nos comparauerimus. Jam tertium quoque testimonium est producturus Apostolus, cum elegantissima citationis formula.

Rursum autem, quando inducit primogenitum in mundum, dicit. Particula autem aduersatiua est, distinguens hoc ab alijs testimonium, quasi dicat: Et ut addam tertium, rem eandem confirmat Deus in psalmo 96. Rursum, non iterum,

non secundum significat, sed tertium: Ut tertio probem. Unde Latinorum quorundam tractatorum à scopo Paulino discedere sententiam perspicuum est, duas hoc loco Christi in mundum inductiones comminiscuntur, alteram cum de Virgine natus, alterā cum de sepulchro veluti renatus prodijt. Et si enim id aliquo modo non ineptè dici queat: tamen aliud agit Paulus. Quando inducit. Si ad verbum syram phrasim exprimas, fecit ascendere: quia olim adijm fores erant eminentiores, & in eas erat ascendendum. Est autem inducere idem, quod cum publico testimonio, & authoritate mittere in possessionem. Quando Deus pater filium suum editum ex Virgine, veluti armatum omni iure, & authoritate inducit in orbem. Hinc elicere debent scripturarum studiosi, genuinum in totum psalmum 96. commentarium; ne credant fidem hereticis habendam; aut alijs aliorum trahentibus. Audiāt potius Paulum, immò spiritum sanctum adserentem ibi quondam à Davide prædictam emissionem, seu immisionem Christi filij Dei à patre in possessionem suam. De primogeniti nomine dictum est ad enāgelium Matthæi. Sed quid hac inductio ad susceptū argumentū?

Ut adorent eum omnes angeli Dei. Errores, quorum commentarios tantum, ut ne illis credatur referimus; scripturas more Iudeorum interpretantes, nihil hic aliud, quàm mundi huius quandam ecphrasim tradi suspicantur, in qua obiter idololatra reprehendantur, ob cultum delatum idolis (nam sic vocem elohim accipiunt) quæ potius æquum erat vero Deo venerabunda procumbere; & vel ruina sua illius predicare maiestatem, quemadmodum de

F

simula-

Epistola

simulachro Dagō, & de AEgyptiacis narrat Palla-
dus. Ita sensit, immo veriùs desipuit Calvinus, cui
persuasit nominata caligo, in qua Deus fertur habi-
tare; tametsi iuratus Calvinianus Beza hoc
eius loco non probet. Sed illis inter se, ut visum erit,
conueniat; nos nihil aliud, quàm quod habent se-
ptuaginta, quod appendit Lucas graecus interpres,
quod Paulus syrus postulat, minimè ad verbum hio
secutus Hebraeos, sed, quae tunc ferebatur, editionem
syriacam; retineamus. Ergo Adorent eum non
idola, non homines, non iudices, quibus interdum no-
men elohim tribuitur; sed angeli Dei, ne spiritus re-
fugas intelligamus. Nam etsi sint Dei creatura de-
mones: non tamen angeli Dei vocantur. Igitur om-
nes angeli Seraphim, Cherubim, omnes illi admiran-
di ordines supremi, medi, infimi adorent filiū meū
eo cultu, qui summo, soli, debetur Deo. Nemo exci-
piatur; habeant eum vniuersi pro Deo suo. Volo
enim eum esse totius orbis heredem. Vide n (Christia-
ne) qualem habes seruatores: quem omnes illi san-
ctissimi spiritus, decedentes quodammodo è cælis in
terras, proni venerantur, & adorant; ne tu idem fa-
cere cuncteris? Iam ergo sunt in ordinem angeli co-
acti, qui ad eò pares non sunt, ut adorare debeant: &
propterea fortissimum istud argumentum Paulus
inter triarios constituit. Esset autem hic magnū ope-
rapretium totum psalmum discutere: sed quia id
longioris foret opera, & is à nobis ordine suo pridem
est enarratus; nunc istud breuiter, Deum inducere
filium in terras, & dicere: Faceant omnes demo-
nes, tyranni diffugiant: volo ut ab eorum seruitute
genus humanū liberetur, solusq, filius meus regnum

occupet, eumq; omnes cum angeli, tum homines ad-
dorent. Ipse autem miseris mortalibus leges meas,
viamq; commonstret, qua deinceps mihi credere, de
me sperare, me diligere; seq; ita servare possint. Nunc
Paulus, rebus ita constitutis, non ignarus artificij,
quo solent oratores, ubi causam fortissimis argumen-
tis in tuto collocarint, ludere in antithetis, & lenio-
ribus, at greditur collationem epithetorum, quibus
& ipse filius, & angeli nuncupentur.

Syr.

Vulg.

De angelis au- Et ad angelos qui-
tem sic dicit: Qui dem dicit: Qui facit
fecit angelos suos angelos suos spiritus,
spiritum, & mini- & ministros suos flā-
stros suos ignem mam ignis.
incendentem.

DE. Beza hic micans in tenebris, dicit eil pro
aal positum: cum planè sit contrarium. Fecit,
habent Hebraei participium oseh, ut Græci ποιῶν,
syrus autem daanad præteritum. Hinc observare
licet, psalterium mirè fuisse Apostolo familiare.
Nec obiter tantum inspicenda nova citadi formu-
la, qua ipsum argumentum pro citatione ponitur,
quasi diceret: Deus ipse psalmo 103. nobis abunde
testatum facit, quales debemus existimare angelos
esse. Vos Hebraei magnifice de angelis indicatis, neq;
id iniuria. sunt enim magni, & pro sua dignitate
non semel deorum nomen accipiunt: ego verò nō sum
vobiscum perfide, ac dissimulanter acturus, aut an-
gelorum laudes maligne pressurus. sed quæque illis à

F 2

Deo

עוה
לע
עשה

דאנאד

Epistola

Deo praeſtita elogia in medium proferam.

Qui fecit angelos ſuos. Quidam putant iſtud non de prima creatione dictum: ſyrus tamen Paulus nos ad originalem illam conditionem reuocat; quod arbitror eſſe retinendum. Jam de angelis eſt quaestio. Et primum de ipſomet Paulo, eius graeca verſione, & ſeptuaginta interpretibus certum eſt propriè dictos angelos, non veredarios, nuntios, curſoresve vertiſſe; quod & Erasmus rectè eſt imitatus. Beza autem, & Caluinus retinendam alteram ſignificationem adferunt: quia non agitur (inquiunt) de illis beatiſſimis ſpiritibus; ſed flatibus, & ventis. Et ut ſuum commentum fulciant; vocem angelorum hoc loco non ſubiecti (ut loquuntur Dialectici) ſed predicati locum obtinere volunt: Qui facit ſpiritus angelos; qui ventis tanquam nuntiis ira ſua miſſis ad euertendas domos, turres, &c. vititur. Nos autem prorsus inuerſam conſtructionem ſeruamus, auctore Syro Paulo, qui diuerſitate numeri inter ſpiritum, & angelos tollit ambiguitatem.

Et miniſtros ſuos ignem incendentem. Hic eſt haereticorum commentarius: Deus vititur fulguris, ac fulminibus aduerſus ſceleratos homines pro miniſtris. Quod ſi id voluerit Paulus; nae inſigniter ſophiſtice exercet, ſcripturasq; contorquet, qui de angelis inſtituta diſputatione, ad ventos, & fulmina diſceſſerit? Vident iſta quidam ſaniores aduerſarij, nec audent Apoſtolo tortae ſcriptura culpam affingere, ſed tantum aiunt coactiore uſum compa-
ratione. Nam cum Deus leuiſſimis, & incorporeis rebus illis tanquam liſtoribus utatur: euadit cunctis perſpicuum idem de veris illis angelis ſentiendū.

Inſa-

Insani, quid opus fuit Spiritui confugere ad tam alienas intelligentias : cum illi tota pateret bibliotheca scriptura diuina? Absit, ut persuadeatur Christianis mentibus Paulum torssisse scripturam, quicum D. Luca, septuaginta, & interprete nostro de angelis propriè dictis istud ad hunc modum intellexit. Qui, Deus Pater, initio condidit eos primum ruach spiritum, seu (vt habet Dauid) ruchoth. i. רוחות רוח. Spiritus. Non enim sunt omnes vnus spiritus, sed natura spiritali conditi Sed et tunc obscurum esse istud fateor ei, qui in antiquitate theologica versatus non est, & scripturas suo pede magis, quàm maiorum placitis interpretari consuevit. Arcopagita, meo iudicio, bellissimè videtur istud tradere capite 15. Cœlest. Hier. ubi scripturas omnes congescit, quæ angelis nostrarum rerum aliquid videantur tribuere, atq; ventorum appellationem nonnunquam esse delatum, ob maximam, quam habent cum Deo, familiaritatem demonstrandam. Undè liquet nihil angelis indignum hoc loco Paulum dixisse. Venti autē, & angelorum similitudo ferè gemina est, in celeritate, & ascensu, descensuq; velocissimo. Nihil enim ventorapidius, qui præterea repente de sublimi præceps terris incumbit, moxq; resiliens in altum tollitur : quemadmodum angeli suæ quodāmodo voluntatis efficacitate sunt ubique, nuncque ad nos è cœlis desiliunt, moxq; rursus citissimè cœlestia repetunt, nec vlla est inter voluntatem, ascensumq; & descensum mora. Alterum est, quod angeli superiora deriuant à Deo primum in se, ac deinde traducant ad infimos angelos, gradatimq; ad ipsos vsque homines : à quibus iterum veluti resurgentes, ipsos quoque se-

Cœl. Hier.
15.

Epistola

cum interdum subuehunt ad Deum. Adhuc, quæ
aspirant ventorum instar uiuificant, cum morien-
tes peccatis homines extimulant ad poenitentiam.
Præterea ut nescimus unde prodeant flabra vento-
rum, qui subitis eruptionibus ingruunt: ita repente
adeunt, ac recedunt angeli, nec potes ingenio conse-
qui, quo se recipiant, vel unde prouolent. Sed iam ad
alterum membrum.

Et ministros suos ignem incendentem,
Paulus veluti presagiens hostium nostrorum com-
menta (quid enim velint, notum est ex præcedenti-
bus) ut manifestior esset comparatio, singulari nu-
mero ignem extulit. Fecit ministros suos tales, qui
nobis ignis huius nostri (nec enim de cælestibus som-
nandum) proprietates referrent. Neque nullum est
hac etiam in re decus illorum spirituum. Nam ut
docet ibidem Areopagita, creatis in rebus ignis ma-
ximè diuinam ob oculos ponit naturā, propter quan-
dam cum ea (si qua tamen dici rectè valeat) proprie-
tatum similitudinem, quæ effecit, ut scriptura multa
Deo tribuant ab igne petita. Et in Deo quidem in-
uenias illas proprietates perfecte redditas, in angelis
nō perinde, sed quasdam magis, quasdam minus ex-
pressas. Quæ autem illæ sint, enarrandum Areopa-
gita relinquo, qui plus minùs triginta sex annotat,
quarum omnium illam potissimum hoc loco spectari
credo, quòd ignis communicatione sui non minuatur.
Angeli enim suam hominibus candidissimè felici-
tatem impertiuntur, nosq; satagunt, quòd ad licet, in
angelos transformare, plancq; igneos reddere, nisi
mortalium præpediantur malitia. Non est igitur
contemptibile, quòd post Dauidem Paulus conditos
adserat

adferat angelos ita, ut essent instar vrentis ignis.
Nunc videamus, quid opponit pro filio Dei.

Syr.

Vulg.

De filio autem *Ad filium autem:*
dicit: *Thronus tuus Deus*
Deus in seculū se- *in seculum seculi:*
culorum. *Virga re-* *virga equitatis, virga*
æta, virga regni tui. regni tui. Dilexisti
Dilexisti iustitiam, iustitiam, & odisti
& odisti iniquita- *iniquitatem: propte-*
tem, propterea vn- *rea vnxit te Deus,*
xit te Deus, Deus Deus tuus, oleo exub-
tuus, oleo lætitiæ tationis præ participi-
præ cōsortibus tuis. bus tuis.

THronus tuus. Syrus habet ad verbū: Thro-
nus tuus, qui tibi: sed dandum est hoc phrasi.
Virga schabto aliās sceptrum significat. Iniquita-
tem, quam nempe Greci ἀνομιαν vocant, pugnan-
tem cum lege Dei. Consortibus, ad verbum com-
militonibus, contubernalibus, ut ferè greci interpre-
tes. Dixi (inquit Paulus) ingenuè Davidem de an-
gelis sentire, & loqui magnificè: contrà autem, quā-
ta filij Dei in scripturis præstantia demonstratur,
attendite. Nec est negligendus citati testimonij mo-
dus. Non enim vel Davidem, vel prophetam nomi-
natim adducit: sed perinde quasi Deum testem, &
litis arbitrum inducit, cuius utique iudicio nemo
stare dubitauerit. Thronus metonymicòs regem es-
se declarat, quasi dicat: Regnum tuum (ò Christe)

NOLJ

F 4

est

Epistola

est aeternum. Caterum quod Deus dicitur, habes quaestionem. Hebraeorum enim alij nominandi, alij gignendi casu efferunt: Regnum tuum est Deus, aut, Regnum tuum est Dei. Deus tibi concessit solium suum, suiq; populi principem constituit. Ipse quidem rex erat: sed regem petentibus dedit Saulē, quo reprobato, elegit te. Nos autem Septuaginta, & Lucam secuti, vocandi casum retinentes, ita credimus explicandum. O Christe (ὁ θεός, Atticè dictum) qui simul es Deus, et homo, regni tui insigne aeternum est. Sunt hoc loco expendenda gemina antitheses. Angelos enim primum dixit ministros, ac nuntios, non tantum qui Deo, sed qui nobis etiam deseruiāt: filius autem Deus appellatur. Deinde facti esse illi dicuntur: Christus autem si Deus, & conditor sit oportet. Adhuc illi ministrant: Christus in patrio solio residet sublimis, ac regnat iudex, ac dominus. Quis ergo non perspicit longum inter hunc, illosq; discrimen?

In seculum seculorum. Istud ostendit esse stultissimos, qui ad Solomonem desleētunt: quia in hebraeo Dauide est olam, id est, diu, siue multo tempore, quod Lucas, & septuag. seculum seculi reddiderunt. Nam cum seculum seculorum aeternitatem significet, quomodo in terrenum illum regem ista competet, cuius regnum euannit, nec ad filium integrum peruenit? Mirum est homines, qui Christi gloria, & scripturarum, maxime autem Paulinarum, germane interpretationis patrocinium suscepisse videri volunt, in re tam seria ab ipso Paulo dissentire, & psalmum 44. ad Solomonem referre: eum sit certo certius, interprete Apostolo, nuptiarum
Chri-

Christi, & Ecclesia nobis in eo narrari mysteria. Quod si Paulus hoc persuasum non habuisset, aut illius ætatis hominibus fuisset dubium: non inde produxisset testimonium in Christi negotio, saltem sine probatione; nunc autem citat aperte, tanquam securus omnibus cõstare non aliò psalmum totum, quam ad filium Dei pertinere.

Virga recta. Ita vocat sine omni curuatione proceram, & altam. Nam licet de sceptro intelligatur: non debemus tamen ad nostrorum regum aurea, & argentea sceptræ, quæ ignorauit rudis vetustas scipionibus vsa, spectare. Quia autem plerosque, ceteroquin diligentes, video dictionem *ἰσχυρὸς* trahere ad eam, quæ in legibus, vitæq; & morum præceptionibus versatur, æquitatem: visum est admonere, vocem Davidis *mischor* re vera pertinere ad viarum, itinerumq; rectitudinem, & quorumlibet aliorum, quæ non deducant ad diuerticula, sicuti non raro lex via dicitur. Vox autem, quæ D. Lucas post septuag. est vsus, habet duas has notationes, quod primum significet id, quod est aptè collocatum, vt sit ea æquitas, quæ distributinam exerceat iustitiam, quæ bene bono, & malo malè rependat: deinde celeritatem, atque impetum denotet, ne putes Deum esse ignauum, cessatoremq; iudicem, & quasi laborare in administratione iudiciaria potestatis, sed statim qui animaduertat in commeritos, & subueniat laborantibus. Syra autem dictio peschito habet suum veriloquium à virgis cortice renudatis, quasi dicat: Virga tua nullam prauitatem occultat, nihil fuci, nihil impostura continet. Ex his omnibus hæc nobis nascitur sententia: Tu nequaquam vel ad gratiam,

רמז

הענין

Epistola

vel ex odio iudicas; sed ex aequo, & bono: ex iustitia, cui temperamentum accedit misericordia, cuncta discernis. Et hoc explicatur magis membro sequenti.

Dilexisti iustitiam; & odisti iniquitatem. Tu, Deus, nequaquam corruptores indices imitaris, ut vel nihil punias, vel nusquam conuineas: sed ne peccata dissimulas obstinatorum, legesq; tuas propria malitia violentium; nec ea rursus oblitus misericordiae punis, ubi vides per infirmitatem, & miseriam esse peccatum.

Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae, &c. Eccebatum istud est, non atilogicum. Non enim iaccit vinctus hic fuit rex, quia iustus: sed ad eum modum euenit, ut cum fuisset vinctus à patre, ita se regnando, ac iudicando gereret. Natura tua humana est coagmentata diuina; & in illo intimo congressu prorsus Spiritus sancto delibuta, ut interpretatur Petrus cap. actorum decimo. Non quasi participationem quandam habuerit Spiritus sancti Christus; cum dicatur diuinitatis in eo habitasse plenitudinem: sed ibi Petrus, & hic David, loquuntur pro eorum, quibuscum agebant, intelligentia. Absit enim, ut credamus prius natum, ac postea donatum Spiritus sancto, qui simul atque conceptus est, habuit eam diuinitatis copiam, ut ad complementum deinceps nihil vnquam addi potuerit. Et iaccit dicitur vinctus praecipue participibus, seu consortibus, qui de eius plenitudine erant accepturi.

Syr.

Vulg.

Et rursus . Tu Et, Tu in principium inde ab initio pio Domine terram ieci. fun.

Io. 1.
Coloss.

Iecisti fundamenta fundasti; & opera
 terræ. Et coeli opus manuum tuarū sunt
 manuum tuarū sunt. cæli. Ipsi peribunt:
 Ipsi transeunt, & tu tu autem permane-
 stas; & omnes ipsi si- bis; & omnes ut ve-
 cut vestimenta vete- stimentum veteras-
 rascent; & sicut ami- cent. Et velut ami-
 culum complicabis Etum mutabis eos,
 eos. Ipsi mutabun- & mutabuntur: tu
 tur; & tu sicuti es. autem idem ipse es,
 Et anni tui non con- & anni tui non de-
 summentur. ficient.

ET rursum scriptura nimirum præferēti (Chri-
 stum angelus suffragatur.

Tuiam inde ab initio. Hic laborant Hebræi
 iuxta ac Græci, & Latini. Nam Hebræis est lepha-
 nim, antefacies, quod peregrinis est sensibus obno-
 xium. Unde & Ariani sunt ea significatione abusi
 in voce κατὰ πρόσωπον; quasi non fuisset Christus æter-
 nus, sed secundum principia, & circa mundi consti-
 tutionem conditus. Nostri partim à, vel in principio,
 partim sine præpositione efferunt. Sed notandum eā-
 dem dictione usum Apostolum, qua & Moses in
 principio Geneseos bereschith. Quemadmodum ita-
 que Moses nomine principij designat Deum esse
 æternum, & omni ævo priorem: ita quando hic dici-
 tur Dei filium in principio fundasse terram, sic in-
 telligi debet orbem condidisse, ut infinita secula præ-
 cesserit; si secula dici possint, ubi nulla temporum
 dimensiones.

לפני

Genes. 1.

בראשית

Iecisti

Epistola

Iecisti fundamenta terræ. Non sic istud accipere debemus, quasi Deus altum fodere, iacere lapides, & cetera moliri debuerit, quæ in adificijs fieri videmus, à quibus ducitur translatio; sed propter nostram tarditatem ista hunc in modum enuntiata sentire. Vt enim rex nobiles moliturus ades, insignia iacit fundamenta: ita scriptura de Deo loquuntur; ut intelligamus terram ab eo sic institutam, ut nullus de ruina sit metus. Quocirca non malè quidam reddunt: Terram firmam, ac stabilem creasti. Quāvis nequaquā sit ignorādum, quod est in ipso Paulo; qui dum adserit filium Dei terræ iecisse fundamenta, proculdubio æternum ostendit. Horum autem omnium hæc est sententia, Dei immensa virtute factum esse, ut terra non modo creata sit; sed etiam ita stabili robore librata, ut nunquā sit collapsura; utq; illius Nuremburgensis physici liceat friuolam rationem cōtemnere, qui contra, quā fuerit hactenus persuasum, cœlos omnes stare, unicam autem terram in eorum medio volui docere conatur.

Et cœli opus manuum tuarum sunt. Sic est istud accipiendum, ut superius à Dei filio terram esse fundatam. Alibi dicuntur opus digitorum, hic manuum Dei cœli; ut operandi facilitas indicetur. Hunc autem psalmum non torqueamus ad synagogam, & Indæos in Babylone degentes: sed quo fertur, ad Christum referamus, ut etiam Beza non hæreticè hac quidem in parte à suo Caluino dissentiens. Neque tamen ista propriè in Deipara virginis filium, id est, in humanam naturam trahemus; nisi xat' & vñd' wov, propter utriusque nature conglutinationem. Esto igitur sensus iste. Christe, fili Dei, tu es

tam

et omnipotens, ut rerum principio de nihilo condideris omnes cælos, & quicquid illorum orbibus continetur; tuam virtutem quodammodo conijcimus, & hisce haurimus oculis, in tam vastarum molium, & ingentium corporum solo tuo nutu conditorum consideratione: itaque multum abest, ut tibi ex aquo conferantur angeli, quos à te unà productos edocemur alibi à propheta; cum Moses cælorum fictionem denarras, spirituum illorum occultam mentionem tantum fecerit, aut sanè prorsus supernacaneum censuerit meminisse. Hic ergo Paulus dum & cælos, & angelos particulatim dicit esse à filio Dei productos, in caput illud Genesios non obscurum dedit commentarium. Et cum inter conditorem, & res conditas nulla sit comparatio: tamen propter orbium istorum præstantiam, ad quam obstupescunt quondam mortales in idololatriam prolapsi sunt, propheta, & post eum Paulus, longius proferunt comparisonem; ut in illis nihil dignum divinis honoribus fiat manifestius.

Ipsi transeunt. Sic loquuntur alibi frequenter de cælis nostra scriptura, intelligentes hunc transitum, non solum de eo, quo possunt penitus deperire, nisi Deus virtute sua foueret, & contineret assidue: sed & illam demutationem, qua olim sortientur statum omnis vitij, & corruptionis exortem. Cadit igitur in cælos mutatio; nec deest in presenti tempore epitasis, quam & hic Paulus, & interpret eius Lucas, & septuaginta servarunt, indicantes rem non procul abesse; tametsi David habeat futurum tempus iobedum.

2. Petr. 2.

אברהם

Tu autem stas. Tu es tibi similis; tibi nec accedere, nec decedere quicquam potest. Hieronymus com-
dens

Epistola

dem verbo reddit hebraea) nisi quod futurū habeati
sed praesens tempus semper magis conuenit Deo; quod
etiam indicarunt septuag. verbo διαμένεις, ut perpe-
tuam identitatem intelligamus.

Et isti omnes, sicut vestimēta, veterascent.
Non solum elementa haec nobis vicina, nec ipsi dun-
taxat planetarum orbes; sed omnes caeli veteras-
cent. Et quemadmodum vestis, cum diu gestatur,
tandem deteritur, & consumitur, & attrita deijci-
tur, & altera mutatur: ita caelis est euenturū; quia
nunc suum quodammodo sustinent vitium; a quo
liberati, optata diu incorruptione mutabuntur.
Syræ vocis proprietates iehelon ex cap. Josue 9. perspi-
ci potest, ubi astuti Gabaenite vestes detritas osten-
tat. Balah enim & seniu & consumptionē significat.

Et sicut amiculum cōplicabis eos. Ne quis
putet nos temere abstinere à vocabulo nostri inter-
pretis; thachsitbo non quamlibet vestem, aut opo-
rimentum, sed quod ornamenti causa adhibetur, de-
notat. Nec aliò vocat Davidis vocabulum lebosch:
& ferè videmus extimas vestes esse cultiores. Neque
absurdum fuerit suspicari Paulum, ac prophetam
ijs vocibus, ne quisquam viles, abiectosq; caelos crede-
ret, vsos; ut comparationis decoro seruirent. Est igi-
tur tibi, o Deus, tam facile trāsformare caelos, quam
facile homines pretiosum amiculum complicant, &
componunt. Vesana est igitur hoc loco Bezae muta-
tio, qui non ἐλλείγεις, sed ἀλλὰξείς contendit esse legen-
dum: cum Paulus utatur verbo theouph, quod cō-
plicare significat, siue duplicare; licet in Dauide sit
chalaph. At quia Paulus non solet verba, sed sentē-
tiam appendere; debemus potius illius stare commen-
tario,

כלה

תחסיבה

לבוש

העפה

הלף

tario,

tario, quàm Bezæ, qui græcum contextum ad Hebræum corrigere, hoc est, depravare voluit.

Ipsi mutabuntur. Notanda vocis proprietas, ne de mutatione substantia accipiamus. Hebræum igitur, & Syrum chalaph significat mutationem, talem, qualem indicant scriptura, cum mutatorias vestes nominant: quamvis negari non possit ad arbores, herbasq; transferri, suo modo, dum virent, frondentq; mutatas. Quocirca nulla est hic calorum contumelia; sed potius indicatur præclarum, quo amicientur olim ornamentum, detractis tenebris, quas nunc illis offundunt nostra peccata: ut nihil aliud voluerit oraculum, quàm calos ad Dei nutum in melius esse commutandos.

Et tu sicuties, ad verbum, Et tu secundum essetuum es, nulli es obnoxius mutationi, neque rerum vicissitudine huc, illucq; verteris: & quamvis interdum nostris nobiscum sermonibus utaris, ut nostro more balbutientem melius adsequamur; manes tamen simplicissimus, tuig; similimus.

Syr.

Vulg.

Ad quem autem angelorum vnquàm angelorum dixit alidixit: Sede ad dexteram meam, donec xtris meis, quoadusq; ponā inimicos tuos ponam inimicos tuos scabellum sub pedes scabellum pedum tuorum? Nōne oēs ipsi rum? Nōne omnes sunt spiritus mini sunt administratorij sterij, qui mittuntur spiritus, in ministe-

in

rium

הלל

Epistola

in ministerium, pro- rium missi, propter
pter eos, qui posses- eos, qui hereditatem
suri sunt vitas. capient salutis?

AD quem autem, &c. Quod Paulus per in-
terrogationem negat de angelis, multò verius
de hominibus est negandum. Et mirum est Paulum
scribentem Hebrais, istud ad eò confidenter proferre,
tanquam confessum, nempe, psalmum illum de alio,
quam de Christo, accipi non posse, qua de re etiam
superius est quiddam obiter dictum. Itaque quibus-
cumque ad Davidem, Solomonem, Ezechiam, alios-
ve detorquentibus, solumq; de Christo secundum
anagogen referentibus, oportet cum ipsius Christi-
tum apostoli Pauli, & illius etatis theologorum, id
est, Phariseorum iudicio prescribere.

Sede ad dexteram meam. Fingant quidvis,
ac mentiantur aduersarij: Tu sede à dextris meis,
figuratè exponant, perinde atque si dictum esset, ego
te elegi, tu places mihi, & similes nugas excogitent:
hic unicus, ac germanus est sensus: Indica omnes
gentes, viuos, ac mortuos, teq; mecum eodem cultu
prosequantur vniuersi.

Donec ponam inimicos tuos, &c. Donec
ego tua religionis, ac fidei hostes ad vnum omnes è
medio sustulero. Quid tùm fiet? Num ipse filius in
ordinem redigetur, propter hanc particulam Do-
nec? Scriptura ista vocula vtuntur, & cognatis,
tantùm vt illud excludant, de quo poterat esse du-
bium. Quid enim si cuiquam venisset in mentem
sufficari, Christum quidem primùm ascendentem
in calum honorificè fuisse susceptũ, attamen propter
hostium

hostium multitudinem loco cessurum? Scriptura igitur huiusmodi ineptam formidinem hac particula amoluntur. Nam si sedet, circumstrepentibus, & obtruantibus inimicis: multò id credendum magis futurum, post eos deuictos, & detritos omnes. Sede igitur, tu, fili mi, quiesce, fruiere potestate iudicis, satis depugnasti: ego, quod superest, redigam omnes aduersarios, satanam, hereticos, Antichristum, sub pedes tuos, & suo tempore deprimam, vt vel inuiti numen agnoscant tuum, ad gehennam; ac tum securus regnabis consors imperij, etià vt es carne indutus.

Nonne omnes ipsi sunt spiritus ministerij? Concludens Apostolus quodammodo istud sibi sumit. Quæro, num dubitaturus sit deinceps aliquis angelos esse ministros? Audiuitis nunc ex Davide Christum esse regem, ac Dominum, deniq; tam sublimem, vt illi se pater quodammodo ministraturum polliceatur, subdendo illi hostes ipsius. Angeli autem sunt ministri, nō Dei, et Christi duntaxat, sed etiam hominum. Itaque chaos est immensum inter Christi maiestatem, & angelorum quantāvis dignitatem. Nonne igitur omnes isti spiritus ministrant, & inserviunt? Nemo negabit eos bonam operam suo nauare creatori: hoc tamen non addit Paulus, sed aliud, de quo maior controuersia.

Qui mittuntur in ministerium, propter eos, qui possessuri sunt vitas? Vitas: Ita syri nuncupant salutem: quia ea demum vera vita, que eterna, & beata est.

Equidem omnia, que sunt, electorum gratia geruntur; vt induamus gratiam mentem cum erga Deum, qui angelos mittit, seu legat, vt habet græcia
G dictio,

Epistola

Cal. Hier.
62. 13.

dictio, nè simpliciter nuntios intelligamus; tum erga illos ipsos, qui nostram incolumitatem habent charissimam; non tamen dubitandum est, quin propter fructum idem zizaniorum magnam habeant rationem. Hic autem erat ea pertractanda questio, an spiritus illi omnes mittantur: sed quia id videtur alio pertinere; dicam compendio, quid hac de re solidum, & germanum censeam. Et fateor alios aliter sentire: sed quia nihil mihi visum est perpetuo sanctius, & eruditius, quam in scripturarum intelligentia referre virorum apostolicorum traditiones; ab Arcopagita prescriptis non discedam. Is igitur geminam hac de re sententiam proferens, dicit sua quosdam etate sensisse, quamquam ex his virtutibus, que nobis perfecta sunt, Seraphim appellatam, propter eam, quam propheta labijs exhibebat, purgationem, peccatorum obliterationem, & vitiositatum incensionem: se tamen dicit à quoquam edoctum, potius ita nuncupatum angelum, quia id propheta prastiterat, quod ipsemet per primam hierarchiam acceperat à Deo. Qui seipsum veluti totum in sinuam primis illis, nobilissimisq; spiritibus, per eosdem gradatim, pro cuiusque capiti, & ordine, inferioribus providentia sua dispersit ut operationes, similiq; progressu ad mortales vsque delabatur, absque vlla confusione; ut omnes inter se cohereant, & hac necessitudine conglutinentur. Capite autem eiusdem libri quinto disputat martyr sanctissimus, qui nomen angeli conveniat omnibus, si non mittantur omnes: aitq; propterea fieri, quia omnes eloquantur, & enuntient sibi proximè subiectis Dei voluntatem; hincq; factum, ut apud Malachiam pontifex, & sacerdos angeli.

angelico nomine cohonestarentur; quod ipsi per angelos illuminati, vicissim accepta lucis radios in subsectum refundunt populum. Quæ res probè cognita, multis in locis erit vsui. Nam sæpenumerò dicitur Christus offerre sacrificium in altari, absolueret, baptizare, &c. non quod è cælo descendat; sed quod per quandam ordinationem, & semel Ecclesia concessam potestatem, in suis operetur ministris. Quod si hanc diuinarum emanationum seriem retineamus: non monebimur aduersariorum inuidētia, qui diuis, aut angelis nihil deferri permittunt; quasi Deus per seipsum obiret vniuersa; nec in operationis, & gubernaculi partem, scilicet inuidus quemquam suorum admitteret. Cum igitur hæc ita sint; & angeli cuncti nostræ saluti innigilent: an non simus ingratisissimi, si nullam his impendendam venerationem nobis persuaderi sinamus?

CAPVT SECVNDVM.

SYRI TAMEN DIVERSAM

habent sectionem, & caput
primum longius pro-
ducunt.

ACTENVS Latina sectionis
primum caput: ex quo licet agnos-
cere, quanta dignitatis, ac maiesta-
tis, præ angelis omnibus, sit Christus;
deinde quantum lege, ac prophetis præ-
stet euangelium, quod ijs omnibus longè sublimiorem
promulgatorem habuerit; ac postremò quantum

G 2 hæc